

Wyrok z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 371/08

Ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej między małżonkami, którzy pozostawali we wspólności ustawowej lub umownej, z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa jest dopuszczalne w zasadzie tylko wtedy, gdy z powodu separacji faktycznej (życia w rozłączeniu) niemożliwe było już w tym dniu ich współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym.

Sędzia SN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz

Sędzia SN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Stanisława P. przeciwko Renacie P. o ustalenie rozdzielności majątkowej, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 11 grudnia 2008 r. skargi kasacyjnej pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w Koszalinie z dnia 11 marca 2008 r. oddalił skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Stanisław P. pozwem z dnia 2 lutego 2007 r. wniósł o ustanowienie z dniem 1 stycznia 2005 r. rozdzielności majątkowej małżeńskiej. Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 5 grudnia 2007 r. orzekł zgodnie z żądaniem pozwu, ustalając, że Stanisław P. i Renata P. byli małżeństwem od dnia 5 lutego 1983 r. Renata P. w dniu 14 stycznia 2005 r. złożyła pozew o rozwód, twierdząc, że ustały wszystkie więzi łączące małżonków. Wyrokiem z dnia 11 czerwca 2007 r. Sąd Okręgowy rozwiązał małżeństwo stron bez orzekania o winie, powierzając Stanisławowi P. wykonywanie władzy rodzicielskiej nad wspólną małoletnią córką Nicole.

W 1988 r. Stanisław P. wyjechał do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, a pozwana dołączyła do niego po roku. Po powrocie do Polski w 2003 r. podjęli działalność gospodarczą; prowadzili restaurację, centrum rozrywkowe i

hotel, mieli dwa domy, a w 2004 r. Stanisław P. wybudował trzeci dom. Od tego czasu między stronami nastąpiło znaczne rozluźnienie więzi Stanisław P. utrzymywał stosunki z inną kobietą, która zaszła z nim w ciążę. Pozwana dowiedziała się o tym w grudniu 2004 r., a w dniu 7 stycznia 2005 r. wyjechała do Stanów Zjednoczonych, zabierając córkę Nicole. Zamieszkała w domu Janusza G., nie informując powoda o nowym adresie. U Janusza G. zaciągnęła pożyczkę, najpierw w kwocie 300 000 dolarów amerykańskich, później kwota ta uległa zwiększeniu. Zadłużenie to zostało częściowo spłacone ze środków pochodzących ze sprzedaży domu w Stanach Zjednoczonych. Małżonkowie mieli wspólne konta bankowe. Mąż dokonywał niektórych przelewów samodzielnie. W dniu 18 marca 2003 r. bez udziału pozwanej sprzedał dom w Australii, a w dniu 12 czerwca 2004 r. dom w Stanach Zjednoczonych. Część pieniędzy ze sprzedaży przeznaczył na zakup innych nieruchomości. W dniu 13 września 2006 r. zbył nieruchomość położoną w K. przy ulicy B. nr 45, a w dniu 29 września 2006 – nieruchomość przy ulicy B. nr 43. Obie nieruchomości zostały zbyte bez zgody pozwanej. W trakcie trwania małżeństwa powód wywiózł ze Stanów Zjednoczonych do Polski wiele ruchomości, a pozwana z Polski do Stanów Zjednoczonych kilka samochodów osobowych. Między stronami toczą się procesy w Polsce, Stanach Zjednoczonych i Australii. Dotyczą głównie majątku dorobkowego stron oraz spraw związanych z zarządaniem wspólnym majątkiem.

Opierając się na tych ustaleniach Sąd Rejonowy uznał, że w stosunkach między stronami wystąpiły ważne w rozumieniu art. 52 § 1 k.r.o. powody do ustanowienia z dniem 1 stycznia 2005 r. rozdzielności majątkowej, gdyż powód oraz pozwana, żyjąc w głębokim konflikcie, nie współdziałały w zarządzie majątkiem wspólnym co najmniej od tego dnia. Twierdzenia pozwanej, że ustanowienie rozdzielności z tym dniem naruszy w sposób istotny jej interes, Sąd Rejonowy uznał za pozostające w sprzeczności z jej stanowiskiem zajmowanym w innych sprawach toczących się między stronami.

Sąd Okręgowy, dzieląc ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu Rejonowego, wyrokiem z dnia 11 marca 2008 r. oddalił apelację pozwanej. Za bezzasadny uznał w szczególności zarzut niewyjaśnienia przez Sąd Rejonowy, czy żądanie przez powoda ustanowienia rozdzielności majątkowej z datą wsteczną nie narusza zasad współżycia społecznego i nie godzi w interesy rodziny oraz pozwanej.

W skardze kasacyjnej pozwana zarzuciła Sądowi Okręgowemu naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. oraz art. 52 § 1 i 2 k.r.o. w związku z art. 5 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

(...) Według art. 52 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym od dnia 20 stycznia 2005 r., każdy z małżonków może z ważnych powodów żądać ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej; rozdzielnosc majątkowa powstaje z dniem oznaczonym w wyroku, który ją ustanawia. W wyjątkowych przypadkach sąd może ustanowić rozdzielnosc majątkową z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa, w szczególności, jeżeli małżonkowie żyli w rozłączeniu. Zmiana w porównaniu z pierwotnym tekstem polegała na zastąpieniu w § 1 zwrotu „zniesienie wspólności majątkowej” zwrotem „ustanowienie rozdzielnosci majątkowej” i na doprecyzowaniu w § 2 czasowego zasięgu skutków orzeczenia sądu. W związku z tą zmianą nasuwa się pytanie, czy w ogóle dopuszczalne jest – tak jak to miało miejsce w rozpoznawanej sprawie – ustanowienie przez sąd orzekający po dniu 19 stycznia 2005 r. na podstawie art. 52 k.r.o. w przedstawionym brzmieniu rozdzielnosci majątkowej z dniem poprzedzającym dzień 20 stycznia 2005 r. Chodzi o to, że przed dniem 20 stycznia 2005 r. treścią orzeczenia sądu uwzględniającego powództwo mogło być tylko zniesienie wspólności majątkowej (ustawowej lub umownej), gdyż orzekania o ustanowieniu rozdzielnosci majątkowej w tym czasie nie przewidywano.

Na to pytanie należy udzielić odpowiedzi pozytywnej, która znajduje oparcie w art. 5 ust. 4 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691 – dalej: „ustawa nowelizująca”). Powołany przepis stanowi, że jeżeli w dniu wejścia w życie wymienionej ustawy stosunki majątkowe między małżonkami nie podlegały wspólności ustawowej ani nie były określone przez umowę majątkową małżeńską, między małżonkami istnieje przymusowy ustrój majątkowy w rozumieniu tej ustawy, a więc m.in. w rozumieniu zmienionego tą ustawą art. 52 k.r.o. (rozdzielnosc majątkowa). Zasadą zatem w świetle przytoczonego przepisu jest traktowanie stosunków majątkowych między małżonkami, co do których nastąpiło zniesienie wspólności majątkowej przez sąd przed dniem 20 stycznia 2005 r., od tego dnia, tak jakby między tymi małżonkami została ustanowiona rozdzielnosc majątkowa w rozumieniu art. 52 k.r.o. w brzmieniu, które on wówczas otrzymał.

Skoro wcześniejsze przypadki zniesienia wspólności majątkowej między małżonkami powinny być od tego dnia traktowane tak, jakby między małżonkami ustanowiono rozdzielność majątkową na podstawie art. 52 k.r.o. w nowym brzmieniu, to nie powinno być też przeszkód do ustanowienia na podstawie tego przepisu rozdzielności majątkowej z dniem poprzedzającym tę datę, jeżeli oczywiście spełnione są wymagane przez ten przepis przesłanki odniesienia mocy obowiązującej rozstrzygnięcia sądu do tego dnia. W przeciwnym razie sąd, chcąc cofnąć w razie istniejących ku temu podstaw skutek swego rozstrzygnięcia wydanego na podstawie art. 52 k.r.o. w nowym brzmieniu do daty poprzedzającej dzień 20 stycznia 2005 r., musiałby orzec o zniesieniu wspólności majątkowej z tym dniem. Orzeczenie to jednak od razu podlegałoby działaniu normy zawartej w art. 5 ust. 4 ustawy nowelizującej. Prostszy więc rozwiązaniem, a przy tym w pełni zgodnym z założeniami tej normy oraz z brzmieniem znowelizowanego art. 52 k.r.o., jest wydanie w takiej sytuacji przez sąd wyroku ustanawiającego rozdzielność majątkową.

Warto jeszcze zaznaczyć, że ustanowienie rozdzielności majątkowej z dniem poprzedzającym dzień 20 stycznia 2005 r. oznacza to samo, co oznaczało zniesienie wspólności majątkowej na podstawie art. 52 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu. Zmiana art. 52 § 1 k.r.o. przez zastąpienie żądania zniesienia wspólności majątkowej żądaniem ustanowienia rozdzielności majątkowej miała na celu objęcie zakresem zastosowania art. 52 k.r.o. w nowym brzmieniu, oprócz ustrojów wspólności majątkowej, ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków (51²-51⁵ k.r.o.), wprowadzonego ustawą nowelizującą (por. uzasadnienie rządowego projektu ustawy nowelizującej, Sejm IV kadencji, druk nr 1556). Skoro ustrój majątkowy małżeński, którego pojawienie się wpłynęło na zmianę art. 52 § 1 k.r.o., został wprowadzony dopiero przez przepisy obowiązujące od dnia 20 stycznia 2005 r., ustanowienie rozdzielności majątkowej z dniem poprzedzającym ten dzień w praktyce oznacza zniesienie z tym dniem wspólności majątkowej.

Artykuł 52 § 2 k.r.o. stanowi wyjątek od zasady, że wyrok konstytucyjny wywołuje skutki od dnia uprawomocnienia zawartego w nim rozstrzygnięcia. Na gruncie pierwotnego brzmienia art. 52 § 2 k.r.o. nie budziło wątpliwości, że przepis ten, przewidując, iż wspólność majątkowa ustaje z dniem oznaczonym w wyroku, który ją znosi, miał na względzie, oprócz dnia zbieżnego z dniem uprawomocnienia się rozstrzygnięcia o zniesieniu wspólności, także dzień wcześniejszy.

Przyjmowano, że przepis ten dopuszczał oznaczenie w wyroku nawet dnia poprzedzającego dzień wytoczenia powództwa, jeżeli oczywiście tylko w tym dniu istniała już przesłanka uzasadniająca zniesienie wspólności, tj. istniały wymienione w art. 52 § 1 k.r.o. „ważne powody” (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 października 1991 r., III CZP 96/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 91).

Jednocześnie w orzecznictwie ostatecznie ugruntował się pogląd dopuszczający orzeczenie o zniesieniu wspólności majątkowej z datą wsteczną także po prawomocnym rozwiązaniu małżeństwa, jeżeli powództwo o zniesienie wspólności zostało wytoczone przed uprawomocnieniem się wyroku rozwodowego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 kwietnia 1994 r., III CZP 44/94, OSNC 1994, nr 10, poz. 190, oraz uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 1996 r., III CZP 54/96, OSNC 1996, nr 10, poz. 130). Według przyjętej w orzecznictwie wykładni art. 52 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu, jedynie umowne wyłączenie wspólności majątkowej przez małżonków wykluczało zniesienie tej wspólności przez sąd z dniem poprzedzającym zawarcie umowy (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 1996 r., III CZP 54/96, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2003 r., III CKN 545/01, OSNC 2004, nr 9, poz. 143).

Praktyka częstego znoszenia przez sądy na podstawie art. 52 k.r.o. wspólności majątkowej z dniem poprzedzającym dzień uprawomocnienia się wydanego wyroku, nierzadko nawet wcześniejszą niż dzień wytoczenia powództwa, spotkała się z krytyką piśmiennictwa jako zagrażająca bezpieczeństwu obrotu. Krytykę tę potwierdziły liczne przypadki wykorzystywania art. 52 k.r.o. w sposób godzący w interesy wierzycieli. W następstwie tego w orzecznictwie zarysowała się tendencja do korzystania z dużą ostrożnością z możliwości zniesienia wspólności majątkowej z datą wsteczną, zwłaszcza wcześniejszą niż dzień wytoczenia powództwa. W rezultacie nie tylko w piśmiennictwie, ale i w orzecznictwie zniesienie wspólności majątkowej małżeńskiej z dniem poprzedzającym dzień wytoczenia powództwa nie budziło zastrzeżeń właściwie tylko wtedy, gdy ważny powód zniesienia tej wspólności stanowiła separacja faktyczna małżonków, uniemożliwiająca im współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym i najczęściej zarazem stwarzająca zagrożenie interesów majątkowych jednego lub nawet obojga małżonków (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1997 r., III CKN 51/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 194). Jednocześnie w orzecznictwie zyskał przewagę

pogląd, że aby separacja faktyczna małżonków, uniemożliwiająca im współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym i najczęściej zarazem stwarzająca zagrożenie interesów majątkowych jednego lub nawet obojga małżonków, mogła stanowić ważny powód zniesienia wspólności majątkowej, nie musiała przybierać postaci trwałego i zupełnego rozkładu pożycia w znaczeniu przepisów o rozwodzie (art. 56 § 1 k.r.o.). Pogląd ten sprzeciwiał się również wykluczeniu, wzorem art. 56 § 3 k.r.o., możliwości żądania zniesienia wspólności przez małżonka ponoszącego winę rozkładu pożycia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1997 r., III CKN 51/97, poz. 38, z dnia 17 grudnia 1999 r., III CKN 506/98, „Wokanda” 2000, nr 4, s. 8, z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 1070/98, nie publ., z dnia 27 stycznia 2000 r., III CKN 426/98, nie publ., z dnia 20 czerwca 2000 r., III CKN 287/00, nie publ., z dnia 12 września 2000 r., III CKN 373/99, nie publ., z dnia 23 lutego 2001 r., II CKN 398/00, nie publ., z dnia 8 maja 2003 r., II CKN 78/01, „Izba Cywilna” 2004, nr 3, s. 36, z dnia 4 listopada 2004 r., V CK 215/04, nie publ.).

Nowelizując art. 52 § 1 i 2 k.r.o., ustawodawca wykorzystał dorobek judykatury; w § 2 postanowił wyraźnie, że oznaczony w wyroku dzień – odtąd już ustanowienia rozdzielności majątkowej, a nie zniesienia wspólności majątkowej – nie może być w zasadzie wcześniejszy niż dzień wytoczenia powództwa. Za przypadek, w którym możliwe jest odstępstwo od tej zasady uznano życie małżonków w rozłączeniu, przez co należy rozumieć separację faktyczną w znaczeniu przyjmowanym w przytoczonym orzecznictwie. Posłużenie się przez ustawodawcę zwrotem "życie w rozłączeniu", a nie "separacja faktyczna" wynikało z użycia w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym terminu „separacja” już w innym sensie, tj. na oznaczenie instytucji unormowanej w art. 61¹-61⁶. Nie ma zatem podstaw do uznania regulacji art. 52 § 2 k.r.o. dotyczącej życia małżonków w rozłączeniu za zupełną nowość, lecz należy w niej dostrzegać wyraz wykładni wcześniej już przyjmowanej na gruncie art. 52 k.r.o. W rezultacie w świetle art. 52 § 1 i 2 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym od dnia 20 stycznia 2005 r. ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej między pozostającym we wspólności majątkowej małżonkami z dniem poprzedzającym dzień wytoczenia powództwa jest możliwe w szczególności ze względu na występującą już w tym dniu separację faktyczną małżonków, uniemożliwiającą im współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym i najczęściej zarazem stwarzającą zagrożenie interesów majątkowych jednego lub nawet obojga małżonków. Za aktualne należy też uznać orzecznictwo

uznające, że z żądaniem opartym na art. 52 § 1 k.r.o. może wystąpić również małżonek wyłącznie winny separacji; jego wina oraz wzgląd na dobro rodziny lub pozwanego małżonka mogą być uwzględniane wyjątkowo, w ramach oceny dochodzonego żądania z punktu widzenia zasad współżycia społecznego (art. 5 k.c.). Wyrażone w piśmiennictwie zapatrywanie, sprzeciwiające się stosowaniu do dochodzonego na podstawie art. 52 k.r.o. żądania przepisu art. 5 k.c. dlatego, że ocena żądania z punktu widzenia zasad współżycia społecznego powinna być dokonywana już w ramach ustalania ważnej przyczyny uzasadniającej to żądanie, nie zasługuje na akceptację. Opowiedzenie się za tym zapatrywaniem oznaczałoby powrót do podejmowanych dawniej, poddanych trafnej krytyce prób włączania do pojęcia „ważnych przyczyn” czynników majątkowych i osobistych.

Dokonane w sprawie ustalenia uzasadniały przyjęcie, że separacja faktyczna, w której strony pozostawały co najmniej od dnia 1 stycznia 2005 r., wykluczała ich współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym. Skoro w tym okresie każdy z małżonków podejmował jedynie samodzielne działania w stosunku do majątku wspólnego, oskarżając drugiego o jego trwonienie, to istniejąca między nimi wspólność majątkowa nie mogła służyć ich interesom oraz dobru rodziny. Zarazem nie stwierdzono, aby ustalenie rozdzielnosci majątkowej ze wskazaną datą zagrażało interesom wierzycieli. Zasadnie także Sąd Okręgowy przyjął, że nielojalne zachowanie się nie tylko powoda, ale i pozwanej wykluczało udzielenie jej w drodze wyjątku ochrony na podstawie art. 5 k.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną.